

Svensk kolonial närvaro i Karibien

HOLGER WEISS*

Åbo Akademi

Ale Pålsson, *Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800–1825*, Stockholm Studies in History 106 (Stockholm: Stockholm University 2016). 264 s.

Inledning

Den svenska närvaron i Karibien har länge varit en fotnot i den svenska historieskrivningen. Tydligt är ämnet för obskyrt, perifert eller svårförenligt med en nationell historieskrivning för att den akademiska forskningen skulle ta sig an denna fråga. De verk som behandlar den svenska koloniala närvaron i Karibien faller därför i regel tillbaka på Ingegerd Hildebrands doktorsavhandling *Den svenska kolonin St Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1796* (Lund 1951). Nyare bidrag som bygger på empiriska källstudier finns visserligen tillgängliga men i huvudsak rör det sig om otryckta magistersavhandlingar. Under det senaste decenniet har dock frågan om den svenska närvaron i Karibien tagits upp till kritisk behandling av historiker, vilket resulterat i två doktorsavhandlingar, Victor Wilsons *Commerce in Disguise: War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793–1815* (Åbo 2015) och Ale Pålssons avhandling *Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800–1825*. Båda avhandlingar öppnar för en ny och mera kritisk läsning av den svenska närvaron i den karibiska och atlantiska världen under revolutions- och Napoleonkrigen.

Ale Pålssons avhandling kan med fog inordnas i den växande skaran av empirisk globalhistorisk forskning. Denna ansats är kritisk mot den metodologiska nationalismen och mot fixeringen på national- eller territorialstaten. Pålssons avhandling utmanar en snäv eurocentrisk syn på rummet och det rumsliga: hur skall förändringar som inträffar på en ö i de Små Antillerna inordnas och förklaras? Är det som sker på Saint Barthélemy en del av den svenska historien? Vilken position hade ön i det svenska riket? Sist, men

* Professor i allmän historia; fakultetsopponent

inte minst, vilket var förhållandet mellan invånarna på ön och moderlandet – kan man överhuvudtaget tala om ett moderland? Det är inom den sistnämnda problematiken som Pålssons avhandling öppnar för nya perspektiv: vad är svenskhet, vad är undersåte- och medborgarskap, vad är lojalitet och illojalitet, hur artikulerades dessa frågor bland och av invånarna på Saint Barthélemy under 1800-talets första två decennier?

Gustavia och dess intersektionella rum 1800–1825

Pålssons avhandling är lika svårplacerad som målgruppen för hans undersökning: de naturaliserade svenskarna på Saint Barthélemy. Gruppen var en heterogen grupp av inflyttade handelsmän, kaptener och sjömän som anhöll om att bli svenska undersåtar. Många kom ifrån Nordamerika, andra ifrån de omkringliggande franska, brittiska, holländska och danska karibiska öarna, ett flertal från europeiska länder. Pålsson gör rätt i att understryka att gruppens etniska tillhörighet och identitet är i många fall svår att kartlägga eller fastställa. Däremot kom de i sina politiska yttringar, exempelvis i form av petitioner till guvernören och kungen, att identifiera sig som lojala svenska undersåtar. De flesta är män, men Pålsson bemödar sig att även lyfta fram kvinnliga och icke-vita aktörer.

Fixpunkten för Pålssons avhandling är det politiska och – om man så vill – intersektionella rummet i staden Gustavia. Det är i staden som de av Pålsson identifierade intersektionella *master subjects* – det vill säga de vita, rika och politiskt inflytelserika handelsborgarna och köpmännen – bodde och verkade. I staden verkade även deras motparter: de svenska myndigheterna och den svenska kronans representanter med guvernören i spetsen, de mindre bemedlade (men ändå fastighets- eller egendomsägande) handlarna och hantverkarna, och den så kallade fria kulörta befolkningen (det vill säga ättlingar av en fri vit man och en icke-vit mor, oftast slav, frigiven slav eller så kallad mulatress) som väl kunde äga en fastighet och ha egendom men var utan politiska rättigheter samt frigivna slavar. Här fanns även vita kvinnor som ägde en fastighet, idkade näringsverksamhet, exempelvis höll en biljardsal eller ett värdshus, och hade egendom men som inte heller hade några politiska rättigheter. Sist och slutligen fanns det slavar som alla föregående höll sig med och som varken hade juridiska eller politiska rättigheter.

Utanför staden – som för övrigt anlades 1785 men aldrig erhöll några kungliga privilegier eller fribrev och saknade tullstaket, vilket i och för sig inte behövdes då staden hade anlagts som frihamn – fanns La Campagne, den (huvudsakligt) franskspråkiga landsbygden. Detta rum faller dock utanför avhandlingens ramar, endast i samband med myteriet år 1810 får landsbygden kortvarig uppmärksamhet. Delvis beror detta på att avhandlingens fokus ligger på de olika yttringarna och diskurserna av den lokala

urbana politiska kulturen, delvis på att Pålsson valt att ha de naturaliserade svenskarna i fokus för avhandlingen.

Enligt avhandlingens rubrik behandlas tidsperioden 1800–1825, det vill säga Napoleonkrigen och decenniet därefter. Sett i ett svenskt, karibiskt och atlantiskt perspektiv är det fråga om en brytningstid. Sverige var först neutral i kriget mot Napoleon, förklarade 1806 krig mot Frankrike, angreps av Ryssland 1808 och förlorade Finland i freden i Fredrikshamn 1809. Våren 1809 genomfördes en statskupp i Stockholm och kungen avsattes. En ny regeringsform tillkom 1810, "nationsbildningen" (*nation building*) i Sverige inriktar sig därefter till att skapa det Sverige vi i dag känner till. Svensk lag gällde i riket men inte i väldet, planerna att införa svensk lag i Pommern kunde inte förverkligas på grund av den franska ockupationen av provinsen. Oklart är relationen till den "ultramarina kolonin" – är det en del av riket eller väldet? Är invånarna på Saint Barthélemy svenska undersåtar som har rätt att vara representerade vid riksdagen? – en fråga som dryftades av de laglärdarna vid Svea hovrätt utan att komma fram till något slutgiltigt svar.

Politisk kultur och nationalitet på Saint Barthélemy

Saint Barthélemy har uppfattats som något av en anomali i svensk historieförskrivning. Kung Gustav III erhöll ön efter förhandlingar i Paris 1784. Öns dåvarande franska invånare blev därefter svenska undersåtar med rätt att bibehålla sina seder och sin katolska tro. I och med att ön inte hade någon potential som plantageö eller bosättarkoloni förverkligades det andra alternativet som fanns till hands, nämligen att utlysa ön till frihamn – eller rättare sagt: anlägga en frihamn och i form av olika friheter – däribland religions- och näringsfrihet samt skydd mot gäldenärer – göra ön attraktiv för frihandel. Fram till början av 1790-talet var dock konceptet föga framgångsrikt, mycket på grund av att det inte fanns något behov av en ny frihamn i regionen under fredstid vid sidan om de etablerade danska (Charlotta Amalie) och nederländska (Oranjestad) frihamnarna. Staden växte långsamt och fram till första hälften av 1790-talet bodde fortsättningsvis hälften av öns invånare på landsbygden. Öns förvaltning var tudelad: kronan representerades av guvernören men ansvaret för den övriga styrelsen överfördes till Svenska Västindiska kompaniet i och med dess grundande 1786. Den lokala befolkningen var dock representerad i regeringskanseljen som var öns politiska och juridiska organ.

Situationen ändrades dock under 1790-talet i efterdyningarna av den franska revolutionen. Revolutionskrigen på 1790-talet hemsökte även den karibiska världen. Kaos utbröt på de franska västindiska öarna, det stora slavupproret drabbade Saint Domingue och 1795 drogs Nederländerna (eller den Bataviska republiken) in i krisen vilket resulterade i att Saint Eustatius

ockuperades av först fransmän och sedermera britterna. Gustavia blev från och med mitten av 1790-talet en fristad för flyktingar från såväl franska som nederländska öar; staden växte och uppskattas ha varit med sina 5 000 invånare den femte största staden i det svenska väldet. Det är vid denna tidpunkt som Pålssons avhandling startar. Vem hade kommit till staden och vem fortsatte att komma och ansöka om naturalisering?

Avhandlingen fokuserar på frågor rörande politisk kultur, nationalitet och etnicitet, kolonial mobilitet och intersektionalitet vilka undersöks i fyra huvudkapitel. I det första undersöks naturaliseringsprocessen, i det andra myteriet av stadsmilisen 1810. Det tredje huvudkapitlet berör kollektiva petitioner som skrevs i syfte att skapa politiska förändringar, i det fjärde analyseras öns lokala tidning, *The Report of Saint Bartholomew*.

En kort sammanfattning av avhandlingen är att den undersöker den politiska kulturen i Gustavia före och efter myteriet 1810. Således kunde avhandlingen lika gärna ha börjat år 1806, året efter att Svenska Västindiska kompaniet hade upplösts och öns styrelse omorganiserades genom en ny förvaltningsordning som infördes 1806. Gustavias svåraste konkurrent, den danska frihamnen Charlotta Amalie, stängdes följande år när britterna ockuperade de danska västindiska öarna; därefter var Gustavia den enda neutrala – eller kvasineutrala – frihamnen som var öppen i Västindien fram till Napoleonkrigets slut 1815.

I avhandlingen utgör stadsmilisens myteri i september 1810 den explosiva eller eruptiva höjdpunkten på en längre pågående konflikt mellan de ledande svenska tjänstemännen, däribland guvernören, och de ledande vita handelsborgarna (Pålssons "intersektionella mästersubjekt"). Dragkampen om förklaringar till det som inträffade ger Pålsson möjlighet att dissekera frågan om *Swedishness* ("svenskhet") och *subjecthood* ("undersåteskap") – ledarna för myteriet vände sig nämligen till kungen och bedyrade sin lojalitet vilket slutligen resulterade i att guvernör Ankarheim ersattes med guvernör Stackelberg 1812. Dessutom infördes 1811 ett nytt reglemente som gav tre folkvalda handelsmän rätt att medverka i konseljen och återinförde den 1806 avskaffade handelsmannakommittén. Dragkampen mellan kolonialförvaltningen och (handels-)borgerskapet syns även i *The Report of Saint Bartholomew*, som hade grundats 1804 på initiativ av justitiarie Bergstedt för att vara huvudsakligen en informationskanal, inte ett politiskt organ. Efter myteriet 1810, då Bergstedt gick i exil, togs tidningen över av den naturaliserade kreolen John Allan. Denne hade kommit till ön 1811 och naturaliserats två år senare. Under hans tid som redaktör blev tidningen mera öppen till satir, kritik och politiska diskussioner.

Slutdiskussion

Ale Pålssons doktorsavhandling *Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of Saint Barthélemy 1800–1825* är en ambitiös och väl genomarbetad studie. Den söker att svara på fyra välmotiverade frågor (s. 19), nämligen: 1) På vilket sätt deltog den fria befolkningen på Saint Barthélemy i politiska diskussioner och aktioner? 2) Vilka hinder förelåg för ett politiskt engagemang? 3) Hur relaterade den fria befolkningen på Saint Barthélemy till myndigheterna i Gustavia och i Stockholm? 4) På vilket sätt uppfattade (*perceived*) och utnyttjade (*utilized*) den fria befolkningen på Saint Barthélemy sitt svenska undersåteskap (*subjecthood*)? Något problematiskt är dock ambivalensen i val av politiska begrepp; i avhandling är det oklart huruvida Pålsson ser termerna medborgarskap (*citizenship*) och undersåteskap (*subjecthood*) som synonyma, medan Pålsson i sin formulering av avhandlingens syfte framhåvt att det är frågan om medborgarskap som kommer att stå i fokus.

Speciellt problematiskt ser jag frånvaron av en behandling av hur den fransktalande befolkningen på landsbygden bör uppfattas – vilken position hade de, till vilken kategori av svenska undersåtar hörde de och, framför allt, hur uttryckte de sin "svenskhets"? Bör de alls uppfattas som svenska undersåtar? Om inte, så vad var deras förhållande till den svenska kronan? De var definitivt inte naturaliserade svenska undersåtar i och med att de aldrig hade anhöllit om att bli svenska medborgare. Speciellt med hänvisningen till diskussionen om "master subject" (s. 35) och dem som står utanför denna position ställs frågan om inte även de fransktalande invånarna på landsbygden borde räknas till denna kategori? En annan grupp som lyser med sin frånvaro i avhandlingen är de svenskspråkiga medborgarna/undersåtarna som fanns på ön eller anlände till ön men som inte var i kronans tjänst? Var deras relation till de svenska myndigheterna en annan än de naturaliserade undersåtarnas?

En annan kritisk synpunkt gäller frågan om tidsavgränsning och i förlängningen avhandlingens fokus. Avhandlingen låter gälla att perioden 1800–1825 behandlas och att syftet är att utreda frågor kring politisk kultur och artikuleringar av de naturaliserade svenskarnas "svenskhets" i förhållande till övermakten. Min kritiska kommentar är dock att avhandlingen i mångt och mycket lika väl kan och bör läsas som en initierad studie av för- och efterspelet till stadsmilens myteri i september 1810, någon egentlig behandling av politisk kultur före 1806 finns egentligen inte i avhandlingen.

Gällande frågan om naturalisering och politisk aktivitet konstaterar Pålsson: "Within Swedish history, Saint Barthélemy serves as a unique opportunity to reexamine early modern citizenship and the limitations non-Swedish ethnicity could place on naturalized subjects." (s. 43) Frågan är dock om

avhandlingen sist och slutligen handlar om detta, det vill säga undersöker den alls frågan om begränsningar och icke-svensk etnicitet? Pålssons avsikt att anlägga ett intersektionellt perspektiv för att även fånga upp personer och grupper utanför de "intersektionella mästarsubjekten" – de frigivna slavarna, de fria kulörta och slavarna – är lovvärt men framför allt den så kallade fria kulörta befolkningens strävan efter politiska rättigheter och politisk representation kunde bättre ha kommit fram i fall ett annat upplägg för avhandlingen hade valts.

En annan kritisk iakttagelse är de nio fria kulörtas petition från 1812 som man kan ge en såväl intersektionell som klassisk klassläsning – deras petition omfattade inte alla fria kulörta utan endast dem som ägde jord och egendom (s. 156). Dessutom kunde med hjälp av ett annat källmaterial, det vill säga domstolsprotokoll, även kvinnors aktörskap tydligare ha kunnat lyftas fram och undersökas.

Trots mina kritiska synpunkter bör dock avhandlingens starka förtjänster lyftas fram. Det är fråga om en gedigen studie, den är välskriven och texten flyter på. Det kvantitativa greppet i kapitlet om naturaliseringar samt databasen som ligger bakom analysen är beundrande. Pålsson har valt att i mångt och mycket skriva en kollektiv biografi över den på Saint Barthélemy boende "intersektionella mästarsubjekten", det vill säga de politiskt aktiva, högre och välsituerade, naturaliserade handelsmännen och deras lokala, regionala och transatlantiska kopplingar.